

Faludy György

Szabadságheg

Mint a néhány hónapja Londonban újraindított Irodalmi Újság szerkesztője, hivatali szobámban ültem 1957. június 21-én reggel. Éppen az ENSZ bizottságának jelentését olvastam a magyar forradalomról. Megállapították, hogy „spontán nemzeti felkelés” játszódott le. A szovjet támadás Nagy Imre törvényes kormánya ellen irányult. Kádár János a forradalom vívmányainak megőrzését ígérte, és lábbal tiporja őket. Átmentem a szomszéd szobába, hogy Aczél Tamással meg Pálóczyval megbeszéljem, mit közlünk e szép és semmirevaló dokumentumból, mikor Ignótus bejött a másik ajtón. Kezében papírlapot tartott.

– Sem rádiót, sem televíziót nem hallgatok, mondta szemrehányóan. Este háromszor telefonáltam, hogy hívj fel. Nem hívtál.

Akkor jutott eszembe: latin tanárnő háziasszonyunk mondta, hogy egy férfi háromszor telefonált, de nevét nem volt hajlandó megmondani. Persze! Azt mondta: Ignótus.

– Emlékeztek Gáli és Obersovszky perére? kérdezte Ignótus.

– Hogyne, felelte Pálóczy. Két hónappal ezelőttről. Gálit három, Obersovszkyt egy hónapi börtönre ítélte a bíróság.

– És tegnap, a régi vádpontok alapján, a Legfelső Bíróság mindkettőjüket halálra ítélte. A kegyelmi kérvényeket elutasították.

Rémülten néztünk egymásra. Ignótus folytatta:

– Ugyanolyan vád alapján nem lehet valakit három hónapra, aztán pedig halálra ítélni. Ezt Kádár is tudja. Be kívánja mutatni, hogy a Rákosi-féle terror újra kezdődik. A lefogott írókat, Déryt, Háyt, Tardost, Zelket halálra lehet ítélni.

– Nagy Imrét is, fűztem hozzá.

Lucy, a titkárnő felzokogott.

– Mit tegyünk? kérdezte Aczél Tamás.

– Telefonáltam Csének, Szabónak, Táborinak, Mikesnek, jöjjenek be. Írtam két táviratot. Felolvashatom?

– Kinek szólnak?

Abban a pillanatban érkezett Mikes. Arcán látszott, hogy mindent tud.

– Mao Ce Tungnak és Gomulkának. A Kínai Népköztársaság elnökének ezt küldjük: „A Magyar Legfelső Bíróság halálítélete Gáli József és Obersovszky Gyula ügyében ellenemond azoknak a tanoknak, melyeket ön elmúlt héten hozott nyilvánosságra. Vagyis hogy virágozzék minden virág. Kérem az ön közbelépését...”

– Hagyd abba, szakította félbe Mikes Ignótust. Nincs értelme. Mao nem áll ki semmiért, ami nem érdeke. A távirat közzétele pedig azt a látszatot kelti, mintha jóba lennénk vele. Nem vagyunk.

– Akkor mit tegyek?

– Telefonálj Carvernek. Hívja fel Chamsont. Figyelmeztesse Chamson a világ PEN klubjait: tiltakozzanak az írók Kádárnál.

– Igazad van, mondta Ignótus, és Cs. Szabóhoz fordult, aki akkor érkezett. Bemondta a magyar BBC?

Csé úgy tett, mintha gondolkodna, pedig tudta a választ. Letelepedett komoran a karosszékre, összeszorította térdét, megigazította zakóját. Aztán megszólalt.

– Bemondtuk háromszor.

Ignótus átment szobájába Carvernek telefonálni. Megérkezett Tábori és Szabó Zoltán. Miután haragban voltak, a terem két végében foglaltak helyet. Közben azon törtük a fejünket, mit tehetünk a két fiúért. Pálóczy beszélt:

– Segítségül kell hívni mindenkit. Ignótus ismeri Bertrand Russellt, Fejtő és Gara jóba vannak Camus-vel és Sartre-ral. Faludy meg én Stephen Spenderrel. Faludy felhívhatja a Dél-amerikai köztársasági elnökök figyelmét.

– Hemingwayt hozom, jegyezte meg Tábori.

– Én Koestlert és Silonet, mondta Mikes.

– Mit tesz a többi magyar emigráns? kérdezte Aczél Tamás. Nem volt még egy ideig otthon nyugaton.

– Magyar hetilapban fenyegető cikket ír Kádár ellen. Ha nyilas, úgy örül, hogy a kommunisták felkötnek két kommunistát. Vagy egymást piszkálják. Vagy minket piszkolnak. Ha Garát és Fejtőt hozzánk számítod, úgy mi vagyunk az egyetlenek, akik nyugati írókat és politikusokat ismerünk, és talán tudunk tenni valamit. A többi csak szájal.

Pálóczy eszébe jutott, hogy telefonálhat Salvador de Madariagának, aki mindig kiállt a magyarokért, én pedig kalickámba vonultam. Megfogalmaztam a sürgönyöket Alberto Abdalának, Uruguay belügyminiszterének és Bolívia, Brazília és Peru köztársasági elnökeinek. Manuel Prado, Peru elnökétől nemcsak segítséget kértem, hanem, ahogy megbeszéltük, a Kádárnak küldendő szöveget is felvázoltam. Udvarias volt, de határozott.

Mikor visszatértem a terembe, Pálóczy hallgatóinak Obersovszkyról beszélt:

– ...Fehér svájci sapkában, borotvátlanul ült a kórházpincében lévő szerkesztőségben, munkatársai között. Lapja volt a legkedveltebb az októberi sajtóadatban. Hangja mindig mérsékelt maradt. A sors iróniája, hogy szorongatott ávosok hozzá fordultak segítségért. Mikor a Belloianisz gyárban elfogtak egy ávos főhadnagyot, Obersovszkyt hívták fel, hogy mit csináljanak vele. Obersovszky kemény hangon utasította a munkástanács elnökét, óvja meg az atrocitástól, lássa el fekhellyel és étellel. November negyedike után fegyvertelen ellenállásra szólította fel az ország népét. Elfogására egész hadsereget vezényeltek ki. Békésen megadta magát. Fegyvert a lakásán nem találtak.

– És Gáli? kérdezte Cs. Szabó.

– Tudtam róla, de nem ismertem.

– Én ott voltam, mondta Aczél Tamás, mikor a forradalom előtt néhány héttel főpróbán mutatták be Gáli darabját, a Szabadsághegyet a József Attila Színházban. Gáli Jóska vézna, súlyosan szívbeteg fiatalember. Gyermekkora utolsó évét Auschwitzban töltötte, ahol mindkét szülőjét elpusztították. Színpadon fogadta a tapsvihart. Gobbi Hilda támogatta, hogy el ne essen. A forradalom elején kibandukolt Zuglóba, hogy vért adjon. Amire néki magának lenne szüksége. Ezt az embert ítélte Kádár halálra.

Lementünk egy szendvicse, és elhatároztuk, másnap újra találkozunk a szerkesztőségben. Feladattam a táviratokat. Késő délután

Ignotus bejelentette: Chamson intézkedett. A londoni és párizsi magyar követség előtt tüntetés zajlott le.

- Persze magyarok voltak, szólalt meg Aczél Tamás büszkén.
 - Persze angolok meg franciák voltak, javította ki Ignotus nagy nyugalommal.
- Hazamentünk.

*

„Emeljétek fel szavakat... a szovjet kormánytól és magyarországi bábjaiktól... Mentsétek meg halálra ítélt társainkat!” Így végződött a felhívás, melyet az oxfordi egyetem Balliol, Brasenose, Christchurch, Corpus Christi, Exeter, Merton, Nuffield, Oriol, Queen's, Somerville, St. Anthony, St. Peter Hall és Trinity kollégiumainak egy-egy magyar diákja írt alá. A felhívást követően A. L. F. Morington, a Trinity Kollégium elnöke, C. M. Bowra, a Wadham kollégium dékánja, F. W. Deakin, a St. Anthony Kollégium dékánja, Isaiah Berlin és mások tiltakoztak sürgönyben a magyar kormánytól. „Ha ezeket az ítéleteket fenntartják, a Kádár kormány elszigeteltsége a civilizált világtól tökéletes lesz.”

A francia újságok, rádiók és televíziók közölték az Akadémia tagja, André Chamson táviratát Kádárhoz: „Obersovszky és Gáli halálhírének híre kétségbeesett. Mint a Nemzetközi PEN elnöke, kérem önt, kímélje meg író társaim életét.” A francia társadalom vezető írói, tudósai és művészei sürgönyöztek India miniszterelnöke, Dzsavaharlál Nehrunak és közbelépését kérték. Egy másik táviratban Jules Romains, André Breton, Albert Camus és mások a világ felháborodását közölték Kádárral. Az egyik további sürgöny alatt Francois Mauriac, Vercors és Jean-Paul Sartre neve szerepelt. Még érdekesebb a távirat, melyet a halálra ítélték érdekében Louis Aragon küldött Kádárnak. Aragon hosszú évek óta semmilyen igaz ügy mellett nem emelte fel szavát, és a magyar forradalom idején is mélységes hallgatásba burkolózott. Most végre kiállt. Ugyanezt tette Picasso is, aki eddig csak kommunista ügyeket pártolt. Ugyanilyen nagyszerű és egységes volt az angliai írók kiállása.

Így ment 1957. június 22-én és 23-án szünet nélkül. Igaz, hogy az Oxfordi fiatalokat és André Chamson telefonja ébresztette, a francia írókat Gara és Fejtő, míg Pálóczyval én jártam az Ecounter szerkesztőségében, Stephen Spenderrel, hogy segítségével az angol írókat felrúzzuk. Ugyanakkor azonban a világ közvéleményének eszmélése, a nyugati sajtó, rádiók és televízió hangja erősebb és bátrabb volt annál, amit legoptimistább elképzelésünkben vártunk. Kiábrándítóak, mint mindig, csupán a nyugati politikusok voltak. Ezáltal némák maradtak, és nem ijesztegettek egy atomháború fenyegetésével, mint rendszeren. Holott atomháborút senki sem akart, és az oroszok jobban félték tőle, mint a nyugat. Bátrabb kiállítás alighanem engedelményeket hozott volna; de ez nem jutott eszükbe.

Amikor 23-án este hazamentem a szerkesztőségből, mint mást, engem is elfogott a kétségbeesés. Mindarra, ami nyugat felől elhangzott, Budapest tökéletes némasággal válaszolt. Camus vagy Picasso táviratából a magyar olvasó egy szót sem hallott. És, ami ennél sokkal rosszabb, világos lett, hogy Kádár nem törődik az emberiség tiltakozásával. Két-három napon belül végrehajtják a halálhíreket a két fiatal emberen, és jöhetnek a következő halálhíreket. Minden igyekeztünk falrahányt borsó volt.

Zsuzsa is pontosan tudta, miről van szó, és Camus regényével próbált vigasztalódni, de nem tudott. Lefekvéskor altatót vett be, mint amikor nagyon ideges volt; talán háromszor vagy négyszer az elmúlt években. Egész éjjel ott ültem mellette az ágyban. Azon töprengtem, mit kéne tenni, de semmiféle megoldást nem találtam. Hajnalra már véresre kapartam combomat, majd az ablakból néztem a reggeli utcát, teljesen hiába. Cédulát írtam Zsuzsának, aki még mindig aludt, és bementem a városba.

Pálóczy bent ült a szerkesztőségben, és fejét fogta. Ugyanarra gondolt, mint én magam. Leültem vele szemközt a másik asztalnál. Egy ideig csak egy nagy, zöld légy zümmögése hallatszott. Aztán bejött Lucy, a titkárnő, a nála megszokott irdatlan lármával, amit egyikünk se bánt. Hirtelen Pálóczy felkapta a fejét:

- Eszembe jutott valami. Koestlertől kell tanácsot kérni. Ha valaki, úgy ő tudja, mit kell ilyenkor tenni.

Pálóczy ötletét nagyszerűnek találtam. Átmentünk Ignotus szobájába. Asztalkendővel nyakában ült székén. Titkárnője teát és vajas kétszersültet szervírozott éppen. Feltehetően ő is tudta, hogy minden iparkodásunkkal csődöt vallottunk. Koestler nevére felderült.

- Lehet, szólalt meg, miközben a kétszersültet rágtam. Telefonálj neki, Bobby.
- Nem kedvel, mondta Bobby, mióta kommunista könyvem kiadtam. Amelyik miatt még most is ég a pofám.
- Akkor te hívd fel, Gyurka.

– Nem tudom, hogy van velem. Talán ő is arra a vacsorára gondol Párizsban Német Bandinál, mikor feleségemet bámulta, és szeretője, Daphne arcába vágta az asztalterítőt, rajta tányérokkal és három nyitott üveg borral.

- Jó. Telefonálok.

Tíz perccel később átjött hozzánk. Megy Koestlerhez, mondta nyugodtan.

Jó óra múlva visszajött.

- Gyertek, szólított bennünket vidáman. Megyünk autóbusszal Russellhez. Koestler bejelentett mindhármunkat.

- Mire kérjük?

– Titok. Nálam van. Felolvasom neki.

– Ha felolvasod előttünk, miért nem láthatjuk?

– Mert így érdekesebb. Meg aztán nem biztos, hogy belemegy. Bár, ahogy ismerem, valószínű.

Ignotus az oxfordi buszban tőlük távol helyezkedett el, és nagy buzgalommal olvasta a New Statesmant. Mi ketten egymás mellett ültünk és találgattuk, mi lehet azon a titkos papírlapon. Oxfordban szép, fiatal nő fogadott a ház ajtajában, és vezetett fel a dolgozószobába. Russell rengeteg könyv között ült titkárnőjével, egy másik szemrevaló lánnyal. Egy interjúból tudtuk, hogy most, nyolcvanöt éves korában csak kétszer szeretkezik hetenként. Luther Márton is ennyit ajánlott, mikor harmincöt éves volt. Vajon melyikkel? Vagy mindkettővel?

Ignotus bemutatott bennünket.

– Tudom Koestlertől, hogy hárman jönnek. Nem értem, miért. Éppen aláírtam Julien Huxleyvel, Priestleyvel és Spenderrel a tiltakozó táviratot Kádárnak. Mit akarnak még?

- Sokat. Nem nyilvános szereplést. Titkos akciót.

Russel intett a kisasszonynak, hogy menjen ki.

– Azt hiszem, hogy az ügy négyünk, Koestler és Kádár titka marad.

– Miről van szó?

– Hogy ön táviratot küld Kádárnak, amelyik megmenti a két fiatal író életét. Olvashatom?

A bólintásra Ignotus kiszedte zsebéből a papirost, és olvasni kezdte. Udvariassági formulákkal kezdődött. Majd így:

– Kérem önt, hogy részesítse kegyelemben Gáli és Obersovszkyt. Amennyiben ezt nem tenné meg, és nem tudatna róla, úgy kénytelen leszek értesíteni Hruscsov urat, hogy a Béketanács ülésein és szovjetbarát megnyilatkozásokon többé részt nem veszek, és ennek egyedüli oka az ön viselkedése. Tisztelettel Bertrand Russell, m. p.

Miközben Pali olvasott, Russell ajkán ismert, gúnyos mosolya jelent meg. Élvezte a szöveget.

– Helyes, mondta. megszaroljuk a gyilkost, és a gyilkos is megéri, miről van szó.

Russell a táviróhivatalt tárcsázta.

– Itt Bertrand Russell. Üdvözlöm, kisasszony. Egyik barátom táviratomat készül beolvasni Magyarországra, aláírásommal. Tessék Paul, itt a kagyló.

Ignotus szokott, hűvös fölényével olvasta be a szöveget. Utána Russell sherryt hozatott, és röviden elbeszélgetett velünk. Megdicsérte Ignotus néhány hete megjelent cikkét a Guardianből, majd Károlyi Mihályra terelte a szót.

– Kevés igazabb embert ismertem nála. Boldoggá tett, mikor az Encyclopedia Britannica rágalmi elleni perében melléje állhattam.

– Eszes államférfi volt? – kérdezte Pálóczi.

– Politikusoknak általában se eszük, se logikájuk, állapította meg Russell.. Vizsgálják meg például MacMillan jelenlegi kabinetjét.

Zsuzsának este részletesen beszámoltam a történetéről. Bízom benne, hogy megnyertük az ütközetet. A szerkesztőségben viszont mindhárman azt mondtuk: azért jártunk Russellnél, hogy távirat aláírására bírjuk.

Mint hogy a reggeli lapokban megjelent a távirat szövege, melyet Huxley, Priestley, Spender és Russell intézett Kádárhoz, mindenki azt hitte: erről volt szó.

Aznap, június 25-én este a rádiók bemondták, hogy Budapesten a legfőbb ügyész felfüggesztette Gáli és Obersovszky halálítéletét, és ügyükben új vizsgálatot rendelt el.

Részlet egy készülő önéletrajzi regényből